

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

PREKRIMINALITA DĚTÍ A KRIMINALITA MLÁDEŽE

Vypracoval: Roman Brousek
Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Procházka Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Prekriminalita dětí a kriminalita mládeže jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Trhových Svinech, dne 13. 12. 2019

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za odborné rady při vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce **Prekriminalita dětí a kriminalita mládeže** je věnována protizákonnému jednání mladistvých. V teoretické části založené na studiu odborné literatury je uvedena základní terminologie. Dále jsou definovány specifické znaky dospívání a s tím spojené příčiny a důsledky trestné činnosti mladistvých. Jsou zde také vymezeny druhy trestné činnosti a možnosti prevence. Praktickou část práce tvoří případové studie mladistvých delikventů, které jsou doplněny o informace získané od jejich pedagogů. Na základě rozboru případových studií jsou zodpovězeny předem stanovené výzkumné otázky.

Klíčová slova

Kriminalita, delikvence, prekriminalita, predelikvence, dospívání, trestná činnost, prevence

Annotation

The Bachelor thesis **Juvenile delinquency children and teenager's criminality** is dedicated to illegal acts of teenagers. In the theoretical part which is based on the study of the scientific literature the basic terminology is introduced. Furthermore, the specific signs of the adolescence are defined and causes and consequences of the teenager criminal acts related to it are listed there. There are also listed types of criminal activity as well as preventive approach possibilities. The practical part consists of young delinquents case studies, which are supplemented by their pedagogues information. Predetermined research questions were answered on the basis of the case studies analysis.

Key words:

criminality, delinquency, juvenile crime, juvenile delinquency, criminal activity, prevention

Obsah

Úvod	7
1. Teoretická část	9
1.1 Vymezení základních pojmů	9
1.2 Vývojová psychologie – dospívání	12
1.3 Příčiny kriminality mládeže	7
1.4 Důsledky protiprávních skutků dětí a mládeže	18
1.5 Druhy trestné činnosti	21
1.6 Prevence kriminálního chování	25
2. Praktická část	29
2.1 Úvod	29
2.2 Cíl práce	31
2.3 Metodologie výzkumného šetření	32
2.4 Případové studie	34
2.5 Rozbor výzkumných otázek	42
2.6 Shrnutí	45
Závěr	47
Použité zdroje	48
Přílohy	51

Úvod

Společnost se musí vyrovnat s mnoha problémy. Některé z nich jsou známy již z dávné historie, jiné jsou novodobým důsledkem lidského jednání. Jedním z těch, který je znám již z minulosti, je kriminalita. Protizákonné jednání bylo v každé historické etapě. V současnosti je vedle kriminality dospělých lidí velmi palčivým problémem také kriminalita dětí a mládeže. Jedná se o tendenci, která sílí a značná část společnosti je tím znepokojena. Problematice je věnována pozornost odborníků. Sledují se rizikové faktory a důvody jednání a vytváří se programy, které by měly jednání zamezit či ho alespoň eliminovat. Je nutné kriminalitě dětí a mládeže dát dostatečnou důležitost a zabývat se jí. Jinak bude podhoubím kriminality dospělých. Je znepokojující, že věk mladistvých pachatelů se snižuje a závažnost trestných činů jimi spáchaných sílí. Je nutné, aby laická i odborná společnost spolupracovala a podílela se na výchově dětí a dospívajících tak, aby tito mladí lidé neřešili své problémy a obtíže prostřednictvím delikventního chování. Společnost se musí ptát po tom, co mladistvé vede k trestné činnosti, co od ní očekávají. Co vede děti k tomu být čím dál více agresivní, brutální. Prevence doma, ve školách a jiných institucích je tedy faktorem, kterému by měla být věnována pozornost. Dále je možné uvažovat o snižování hranice trestné zodpovědnosti nebo o trestech, které jsou mladistvým udělovány.

V praxi policisty se setkávám bohužel velmi často s mladistvými pachateli. Převážná část protizákonného jednání se dá označit za dětskou či mladistvou nerozváženost. Avšak setkal jsem se již také s drogově závislými dětmi, dětskými agresory, zloději. Tyto praktické zkušenosti mě vedly k tomu se zabývat problematikou kriminality dětí a mládeže také v teoretické rovině. Cílem této práce je předložit základní terminologii a přiblížení příčin, průběhu, důsledků a prevence protizákonného jednání mladistvých. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části jsou v jednotlivých kapitolách uvedeny základní informace k tématu tak, jak je uvádí dostupná odborná literatura, zákony a internetové zdroje. Část praktická je věnována případovým studiím mladistvých pachatelů.

Teoretická část je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola obsahuje definice základních pojmů týkajících se protizákonného jednání (kriminalita, delikvence, prekriminalita, predelikvence) a dále rozlišení věkové hranice pachatelů. Na toto navazuje kapitola druhá, která je věnována životní etapě dospívání z hlediska vývojové psychologie. Jsou zde popsány základní životní změny jak fyzické, tak psychické. U jednotlivých životních etap jsou zdůrazněny rizikové momenty, které mohou vést jedince k tomu jednat nelegálně. Příčinám a podnětům trestné činnosti je věnována kapitola třetí, kde jsou popsány příčiny osobnostní a sociální. Ve čtvrté kapitole teoretické části jsou definovány důsledky a možné tresty za vykonání určitého delikventního chování s ohledem na závažnost daného činu. Činy dle závažnosti a podle toho, na kom či na čem byly spáchány, jsou definovány v kapitole páté. Pro účely této práce byla vybrána základní fakta o majetkové, násilné, rasově motivované trestné činnosti a činnosti spojené s drogami. Poslední šestá kapitola teoretické části práce uvádí informace o možné prevenci delikventního chování.

Praktická část práce je založena na informacích získaných prostřednictvím kvalitativního výzkumu. Jsou zde uvedeny tři případové studie mladistvých pachatelů, které jsou doplněny o informace od učitelů, které byly získány prostřednictvím rozhovorů. Materiál k uvedení případových studií byl sbírán během mé praxe policisty na obvodním oddělení. Cílem praktické části je zodpovězení výzkumných otázek a posouzení možných příčin a důsledku protizákonného jednání.

1. Teoretická část

1.1 Vymezení základních pojmů

Jedním ze základních pojmů, který bude v této bakalářské práci používán, je kriminalita. Setkáváme se také s pojmy delikvence či v širším slova smyslu sociálně patologické jevy. Pokud se zaměříme na kriminalitu mládeže, tak se setkáme také s pojmem prekriminalita. Důsledkem kriminálního jednání je trestný čin či v případě mládeže čin jinak trestný. V této kapitole budou uvedeny definice jednotlivých pojmů tak, jak je uvádí literatura.

Kriminalitou (odvozeno z latinského crimen =zločin) se míní zločinnost jako sociální jev. Je úhrnem činů neschválených trestním právem. (Kaiser, 1994, s. 144) Zoubková (2002, s. 11) zdůrazňuje sociální stránku kriminality a uvádí, že *kriminalita (zločinnost) je úhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou stanoveny v trestních kodexech. V současné právní úpravě jsou to trestné činy (v průběhu minulých období to byly zločiny, přečiny, přestupky i provinění).* Kriminalitu je možné také chápat z hlediska sociologického a to jako odchylné, deviantní chování či jako společensky nežádoucí jevy (drogy, prostituce, záškoláctví). (Firstová, 2014, s. 14-15) S rozdílně závažným porušováním stanovených pravidel se setkáváme už v dávné historii. Proto je nutné na kriminalitu jako jev nahlížet skrze různá hlediska. Kaiser (1994, s. 144-145) ji dělí dle prostoru a času, rozsahu (celostátní x regionální), struktury (rozlišení dle závažnosti), pohybu (vývoj v jednotlivých časových obdobích).

Pokud se zabýváme kriminalitou mládeže, tak je pro nás důležitý pojem delikvence (lat. delinquere – provinit se), který zahrnuje jednání, která nejsou trestným činem vzhledem k nízké společenské škodlivosti (záškoláctví). (Bělík, Hoferková, Kraus a kol., 2017, s. 14) Zoubková (2002, s. 11) vedle delikvence používá pojem prekriminalita, kterou definuje jako *činy jinak trestné, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní zodpovědnosti a které, pokud by ji spáchaly osoby starší, by byly považovány za trestné činy.* Za méně závažné lze považovat chování, které můžeme označit pojmem predelikvence. To je chování, které porušuje morální normy, obecné zásady. U dospělých se toto chování označuje jako přestupek. *Predelikventní chování označuje takové způsoby rizikového chování, které mohou časem přerůst až v různé projevy trestné činnosti. Někdy se hovoří o*

tom, že se jedná o jisté „podhoubí“ kriminality. (Firstová, 2014, s. 15) Často se také stává, že jedinec pokračuje v nežádoucím chování i v dospělosti a dochází tak také k závažnější trestné činnosti. Existují však také případy, kdy nezletilý koná delikventní chování jen díky vlivu prostředí či aktuální situace a dále v budoucnu už u něj k porušení zákona a norem nedojde.

Hranice trestní zodpovědnosti je v České republice stanovena na 18 let (tzn. dovršení plnoletosti). Osoby mladší 18 let jsou označovány jako děti, mladiství, nezletilí, apod. Tyto pojmy budou v práci vysvětleny později.

Struktura trestné činnosti mládeže je do určité míry odlišná od trestné činnosti dospělých. Tyto odlišnosti jsou dány převážně věkem mládeže a dalšími kriminogenními faktory. (Konrád in Chmelík a kol., 2005, s. 276) Mnohdy jistě není úplně jednoduché stanovit, co je trestná činnost a co je ještě chování v rámci pravidel a dle zákonů. Slovník patologických jevů uvádí jen stručnou definici: trestný čin – protiprávní a společensky škodlivé chování. Znaky jsou uvedeny v trestním zákoníku. (Bělík, Hoferková, Kraus, 2017, s. 92) Pro tuto bakalářskou práci je důležitý také tzv. čin jinak trestný – tj. trestný, pokud by jej spáchala trestně odpovědná osoba starší 15-ti let věku. (Heřmaňská, 1994, s. 11) Méně závažné porušení společenských norem můžeme označit za přestupek. Čin jinak trestný – jde o jednání trestně neodpovědné osoby, kterým byly naplněny všechny znaky skutkové podstaty trestného činu (provinění) mimo znaku „trestně odpovědný pachatel“. (Chmelík, 2005, s. 308) Provinění – termínem „provinění“ se v zákoně č. 218/2003 Sb. Nahrazuje u mladistvých starší termín „trestný čin“, který je v současnosti užíván podle ustanovení trestního zákona pouze pro osoby starší 18 let. (Novotný, Zapletal, 2004, s. 377)

Pro účely této práce uvádím stručné rozlišení osob (případných pachatelů) dle věku.

Zletilost je pojem, se kterým se setkáváme v občanském i trestním právu. Jedinec se stává zletilým při dosažení věku 18 let a tím se stává způsobilým k právním úkonům a přejímá v této oblasti všechna práva, ale také povinnosti. Zletilosti lze dosáhnout i před dosažením plnoletosti a to uzavřením manželství. (Chmelík, 1995, s. 3) Z hlediska práva trestního se osoby mladší 18 let nazývají mladiství. (Chmelík, 1995, s. 3) definuje, že mladistvý jedinec je trestně zodpovědný za spáchaný trestný čin ode dne dovršení 15. roku života. Mladistvým člověk přestává být dosažením plnoletosti. Na trestání mladistvých se vztahuje

zvláštní ustanovení i zvláštní způsob řízení a zachovává se, dokud pachatel nepřekročí 19. rok svého věku. (Zoubková, 2002, s. 13)

Obecně můžeme rozlišovat mládež (tj. mladší 18 let) a dospělé osoby. *Mládež netvoří homogenní sociální skupinu. Uvnitř je výrazně diferencována podle věku, pohlaví, ale také sociálních rolí a postavení mezi vrstevníky a podle dalších hledisek, které ovlivňují chování a jednání jedince. (Chmelík, 1995, s. 5)*

V oblasti trestního práva se dále také objevuje pojem osoba mladší 15 let. Pokud jedinec spáchá v této době trestný čin, není trestně zodpovědný. Dle zákona o rodině jsou osoby mladší 15 let označovány jako děti. (Chmelík, 1995, s. 4) Při již tak složitém pojmosloví uvádí Novotný, Zapletal (2004, s. 378) další dělení. Dle nich bývá pro kriminologii předškolní, mladší školní a starší školní věk. Osoby patřící do skupiny starší školní věk mohou spáchat čin jinak trestný. Hranice mezi mladším a starším školním věkem je 12 let. Osobám ze skupiny mladšího školního věku může být ve výjimečném případě uložena ochranná výchova. *Mladý dospělý je pojem používaný v kriminologické literatuře. Je to věková hranice od 18 let výše. Horní hranice není chápána jednotně a je velmi volná, někdy do věku 21 let, jindy do věku 24 let, ale i 30 let. (Zoubková, 2002, s. 13)*

1.2 Vývojová psychologie – dospívání

Dospívání je velmi důležitá etapa lidského života. Jedná se o přechod od dětství do mládí a je možné tvrdit, že je to jedno z psychicky nejnáročnějších období lidského života. A právě proto se v tomto období mladiství někdy neumějí vyrovnat se svými problémy a řeší je trestnou činností. Obecně je možné říci, že toto období začíná na základní škole a končí dosažením plnoletosti. Během této doby se v životě stane mnoho událostí, se kterými se musí jedinec vyrovnat. Učí se mnoha věcem. Mění se po psychické i fyzické stránce. Dospívání můžeme rozdělit na pubescenci a adolescenci.

Pubescence trvá mezi 11. a 15. rokem života. Vágnerová (2000, s. 209) uvádí, že dochází ke změně myšlení či osamostatňování od rodičů. V období pubescence končí povinná školní docházka, jedinci si volí budoucí povolání, vytváří si své místo ve společnosti. Sílí vliv vrstevníků. Velmi výrazné je také biologické dospívání. Langmaier, Krejčířová (2006, s. 143-163) uvádí mezi znaky pubescence mimo jiné např. emoční nestabilitu, pocity nejistoty, přechod k formálně abstraktnímu myšlení (porovnávání reality s ideálem, kritičnost, nespokojenost) emancipaci od rodiny, rozvoj sexuality, vytváření vlastní identity.

Pro pubescenty je typická nestálost v emocích. Často bývají podráždění, reagují přehnaně, často mění své postoje, neumí ovládnout své jednání. Často se objevují také problémy v sebehodnocení a v projevech citů navenek. (Vágnerová, 2000, s. 214 – 215) Langmaier, Krejčířová (2006, s. 147) také hovoří o tzv. emoční instabilitě – o stavu, ve kterém dospívající jedná impulzivně, jeho reakce jsou nepředvídatelné, stále se potýká s pocitem nejistoty.

V tomto období dochází také ke změně v oblasti norem a pravidel, která jsou jedinci předkládána. „*V období dospívání mají velký význam normy stanovené vrstevníky, většinou mají přednost před normami rodiny (resp. školy a majoritní společnosti).* (Vágnerová 2000, s. 233) Tento jev je velmi podstatný, pokud hovoříme o kriminalitě mládeže. Mladý člověk často upřednostňuje pravidla vrstevníků a party a to i v případě, že jsou špatná a škodlivá. Tzv. nechat se strhnout partou se nechávají jak děti z nefungujících rodin, tak děti, u kterých je rodinná výchova přísná a rodiče na ně velmi dbají. Tomuto napomáhá také fakt,

který se nazývá tzv. stadium skupinové identity. „Vytváří se prostřednictvím ztotožnění s nějakou skupinou, která jedince přijatelným způsobem definuje, a podporuje tak jeho sebevědomí. Oddanost a konformita k vrstevnické skupině, která tak irituje většinu rodičů, vyjadřuje přechodně zvýšenou potřebu podpory v procesu osamostatňování“ (Vágnerová, 2000, s. 226) Pokud si dospívající pubescent vybere nevhodnou skupinu a zvolí si ji za svou, chce uznávat její pravidla, tak můžeme tento jev považovat za zrod případného predeliktivního chování. Role ve skupině je pro dospívající velmi důležitá. Snaha odpoutat se od závislosti na rodičích a stát se členem vrstevnické skupiny je důležitým znakem puberty. Mnoho pubescentů se chová k rodičům nevhodně, zle, nenávistně. To však může být také důsledek toho, že rodiče nedali svému dospívajícímu dítěti dostatečnou možnost a prostor být také členem jiných skupin než té primární – rodiny.

V průběhu dospívání se také mění role ve škole a školním prostředí. Z žáků prvního stupně se stávají druhostupňoví žáci. Pro některé žáky přestávají být známky důležité, pro jiné se školní prospěch stává vizitkou a klíčem do budoucnosti.

Pokud se zaměříme na protispolečenské jednání pubescentů, tak můžeme uvést základní principy, kterými dospívající porušují normy a pravidla. Nielsen Sobotková a kol. (2014) uvádí několik základních způsobů rizikového chování adolescentů:

1. nápodoba dospělých – kouření, konzumace alkoholu;
2. dosažení autonomie – vybudování vlastní identity. Jedinec ukazuje, že zvládá vše i bez dospělých.
3. identifikace a diferenciací – odlišení od dospělých a hledání role a statusu mezi vrstevníky;
4. sebepotvrzování a experimentování;
5. překračování limitů – potřeba jít proti pravidlům;
6. vyhledávání nových zážitků – např. sexuální chování;
7. vnímání vlastní kontroly – snaha ukázat společnosti, že své jednání má jedinec pod kontrolou.
8. coping (zvládání) a únik – nevhodné způsoby vyrovnávání se s problémy;
9. komunikace – podpora komunikace užíváním drog či alkoholu;

10. sdílení zážitků a emocí – potřeba ukázat, že patřím do skupiny i negativním způsobem za účelem prestiže a popularity.
11. napodobování a soutěživost – jedinec dělá vše, aby zapadl i přesto, že to je špatné.
12. zkoumání reakcí a limitů - zkoumání toho, co dospělí vydrží a tolerují.
13. diferenciacce a opozice – snaha odlišení od rodičů.

Adolescence trvá od 15 do 20 let. V tomto životním období už bývá případné porušování pravidel mnohdy závažnější, propracovanější a déletrvající. Vágnerová (2000, s. 253-274) uvádí tyto proměny jako specifické pro toto období: první pohlavní styk, plnoletost, potřeba volnosti a experimentování, důležitost zevnějšku, flexibilita a schopnost využívat nové způsoby řešení, první partnerské vztahy a vztahová intimita, atd.

Jedlička (2017, s. 190-194) zmiňuje u adolescentů pojmy intolerance, agrese, anonymní dav, agresivita davového uskupení. Tyto pojmy uvádí jako jeden ze způsobů, který si dospívající člověk vybírá jako způsob řešení problémů. Mladí lidé, kteří stále hledají své místo ve společnosti, se mohou dát touto nevhodnou cestou. Časté je také experimentování s alkoholem a drogami. V tomto prostředí se poté lze snadno setkat s protizákonným chováním. *„Adolescenti velmi často přijímají pouze svobodu, ale o zodpovědnost nestojí. Zpravidla na ni nemyslí, neuvažují o ní, potlačují ji a snaží se akceptovat jen tu příjemnější část potencionální dospělosti.“* (Vágnerová, 2000, s. 266) Mnoho dospívajících v tomto věku nechce být dospělý a nést zodpovědnost za své jednání. V této době se může stát to, že jedinec sklouzne k jednání, které je protispolečenské.

1.3 Příčiny kriminality mládeže

Příčin, kvůli kterým mladiství páchají trestnou činnost, je celá řada. Lze je rozdělit na příčiny sociální a osobnostní. Za příčiny sociální považujeme rodinnou výchovu, vliv školy, vliv vrstevníků či způsob trávení volného času, aj. Osobnostní příčiny jsou např. vlastnosti, charakter, poruchy chování, vzdělání.

Rodina jako primární sociální skupina má velmi výrazný vliv na každého z nás. *Rodinná výchova je základem a má určující význam při formování osobnosti. Výskyt kriminality je vyšší u mládeže z rozvrácených rodin.* (Chmelík, 2005, s. 7) „*Rodina je obyčejně prvním sociálním prostředím a systémem, se kterým se dítě setkává. Proto je nesmírně důležité, jaké kvality tato rodina je, do jaké míry je schopna přiměřeně zajistit s věkem se měnící fyzické i duševní potřeby dítěte, rozvíjet vrozené schopnosti a tlumit negativní sklony.*“ (Novotný, Zapletal a kol. 2004, s. 391) Studie rodin, jejichž děti se dopustily nějakého deliktu, popisují rodinné prostředí jako chladné a s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče se v těchto rodinách nezajímají o potřeby dítěte, jsou pasivní a odmítaví. Často se také objevuje tělesné trestání, sexuální zneužívání či přesouvání povinností dospělého na dítě. Trestné činy také často páchají děti, které rodinu vůbec nepoznaly a vyrůstaly v institučních zařízeních. (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 43) *Způsob řešení konfliktů v rodině má nepochybně vztah k delikventnímu chování dětí. Děti vyrůstající v rodinách, kde je mnoho konfliktů mezi rodiči, mají větší sklon ke kriminálnímu chování než děti vyrůstající v klidném rodinném prostředí. Také konflikty dítěte se sourozenci předpovídají vyšší riziko delikvence.* (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 48) Mezi další faktory vycházející z rodiny, které ovlivňují kriminalitu dětí, řadíme závislost rodičů na alkoholu nebo drogách, kriminalita členů rodiny, preferování zaměstnání či podnikání před výchovou dětí. (Chmelík, 1995, s. 7) Problematiku kriminality mládeže a vlivu rodiny doplňuje Fistová (2014, s. 63) o novodobý problém, kterým je pokles sňatečnosti, porodnosti, stoupá rozvodovost, společnost se orientuje na ekonomický úspěch a moc. Rodina je často překážkou v realizaci a prosazování se. Tento fakt zmiňují také Novotný, Zapletal a kol. (2004, s. 393) a dále uvádějí, že nepřítomnost mužského či ženského vzoru je významně spjata s delikventní kariérou dětí. Mezi další všeobecně známe důvody, kvůli kterým mohou osoby mladší 18 let páchat trestnou činnost a které vycházejí z rodinného prostředí,

jsou: nejednotná výchova rodičů, špatná ekonomická situace rodiny, nedostatečná emocionální výchova, aj.

V České republice je stanovena povinná školní docházka, tzn. téměř každý byl, či je, členem sociální skupiny, jako je školní třída, školní klub, družina, aj. Denně se tyto členové setkávají s kolektivem lidí, který má velmi významný vliv na tvorbu osobnosti jedince a s tím spojené možné delikventní chování. *Škola je neoddělitelnou součástí výchovy mladého člověka. Vytváří jeho základní materiální a citové hodnoty, které jej mají provázet celý život.* (Chmelík, 1995, s. 8) Předávané informace, zkušenosti a tím vytvářené dovednosti by měly každého z nás vést k tomu, abychom uměli obstát v moderním světě, postarat se o sebe a svou rodinu, umět se uživit a být slušným člověkem. Matoušek, Matoušková (2011, s. 71) však uvádějí, že žáci jsou na českých základních školách vedeni ke kázni, ale také k nesamostatnosti, k závislosti na autoritě učitele, která se však může rychle změnit v odpor k učitelské autoritě. Již ve školním prostředí se tedy objevují faktory, které ovlivňují možné delikventní chování a jsou to: nepravidelná školní docházka, špatný prospěch, špatný přístup učitele, špatná spolupráce rodiny a školy. (Chmelík 1995, s. 8)

Nejen škola a školní třída má vliv na formování osobnosti. I další sociální skupiny jako je parta, sportovní tým, skupina ze zájmového kroužku či parta přátel mění osobnostní kvality mladých lidí. Pokud se jedná o kladné působení na osobnost dospívajícího, tak je samozřejmě vše v pořádku, ale mladý člověk *snadno podléhá negativním vlivům osobnosti, včetně negativním protispolečenským vlivům. Velmi snadno se integruje do určitého ideologického seskupení zejména v případech, kdy takové seskupení (parta) je řízena silnou osobností.* (Chmelík, 1995, s. 8) Zejména děti, které mají problémy v rodině či ve škole, hledají uznání v partě. A to i za cenu protispolečenského jednání. *Lze tedy říci, že výsledek socializace jedince je do značné míry závislý na kvalitě skupin vrstevníků, které jej ve výrazně formativních obdobích obklopují. Nejčastěji se pachatelé z řad mládeže pohybují mezi vrstevníky s asociálními charakteristikami.* (Novotný, Zapletal, 2004, s. 398) Jak již bylo výše uvedeno, tak větší sklon k tomu nechat se ovlivnit partou mají děti a dospívající z nefungujících rodin. Ale ani ty z rodin fungujících nejsou před vlivem party uchráněny. *Vrstevnická skupina však není pro nikoho jen neproblémovým zázemím; tím spíše jím není pro mladé lidi vyrůstající bez rodičovského zájmu, bez jasných pravidel. I pro dítě vychované funkční rodinou představuje každá vrstevnická skupina více nebo méně*

stresující nárok: obstat v očích vrstevníků jako někdo, kdo je „v pořádku“, kdo plně sdílí její hodnoty.“ (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 83)

V souvislosti s vrstevníky je nutné zmínit také způsob trávení volného času jako důvod, který může vést jedince ke společensky nežádoucímu chování. *Dominantním prvkem při jeho naplňování je pocit nudy, který se snaží zahnat nějakým okamžitým nápadem, jenž by nevyžadoval delší snažení.* (Novotný, Zapletal, 2004, s. 399) Je samozřejmé, že mladý člověk, který nemá plnohodnotně naplněný volný čas, se může nudit a pocit nudy se snažit zahnat tím nejjednodušším způsobem a to poflakováním. Jedinci, kteří navštěvují různé zájmové útvary, mají sklony k protiprávnímu jednání nižší.

V současné době je důležitý také vliv medií na jedince. Řadíme sem televizi, internet a s ním související sociální sítě, ale také počítačové hry. Pešatová (2007) in Firstová (2014, s. 111) mluví o tzv. počítačových narkomanech – o dětech, které tráví mnoho času u televize či počítače. Tyto děti nejeví zájem o vrstevníky, mají konflikty v rodině, problémy ve škole.

Z osobnostních příčin můžeme jmenovat např. temperament či inteligenci. Tyto faktory dále vedou k přístupu ke vzdělání a plnění školních povinností. U mladistvých pachatelů se v mnoha případech projevuje snížená inteligence. Mládež páchající trestnou činností nemá často ukončené základní vzdělání nebo jej zvládá s velkými obtížemi. Vliv na protiprávní jednání může mít také pohlaví. Obecně jsou muži častěji pachateli než. Novotný, Zapletal a kol. (2004, s. 390) uvádějí, že jednou z osobnostních příčin možné delikvence může být také tzv. faktor akcelerace – tzn. fyzický vývoj jedince je rychlejší než ten psychický či sociální. Takoví jedinci poté neumí korigovat svou fyzickou sílu a tlumit své např. i sexuální potřeby. To může vést ke střetu se zákonem.

1.4 Důsledky protiprávních skutků dětí a mládeže

Při vyšetřování trestné činnosti mládeže se policisté, ale také např. sociální pracovníci často setkávají s případy, kdy není úplně jednoduché rozhodnout o vině a nevině, o trestu. Zákon totiž definuje trestní odpovědnosti absolutní a relativní. Kromě věku je nutné také sledovat rozumovou vyspělost pachatelů. *„Počátek trestní odpovědnosti je konstruován jako absolutní a k jejímu naplnění postačuje pouze dosažení stanoveného věku. Nevyžadují se již další podmínky (duševní, mravní zralost) jako je tomu u podmíněné (relativní odpovědnosti). (Zoubková 2002, s. 74), „Podmíněná (relativní) trestní odpovědnost – Mladistvý, který v době spáchání trestného činu nedosáhnul dostatečné rozumové a mravní vyspělosti do té míry, aby mohl rozpoznat nebezpečnost jeho jednání pro společnost nebo své jednání ovládat, není trestně odpovědný.“ (Chmelík a kol. 2005, s. 292)*

Pokud mladistvý naplní podstatu provinění, tak dochází ke krokům, které vedou k tomu, aby mladistvý dále v trestné činnosti nepokračoval a k tomu, aby byl zachován jeho zdravý vývoj. Ukládají se výchovná opatření, ochranná a trestní.

Jako první bývají při problémech mladistvých pro nápravu využívána výchovná opatření a to především proto, aby zabránila k pokračování či zhoršování trestné činnosti.

„Mladistvému lze uložit tato výchovná opatření:

- a) dohled probačního úředníka,*
- b) probační program,*
- c) výchovné povinnosti,*
- d) výchovná omezení,*
- e) napomenutí s výstrahou.“ (Chmelík a kol. 2005, s. 295)*

Mezi první možná opatření patří probace, tj. jakýsi dohled, dozor, kontrola. Výhodou je, že jedinec zůstává na svobodě, může dále vést běžný život. Za negativa lze považovat to, že při neochotě spolupráce pachatele je tento trest nefunkční. *„Výkon dohledu zajišťuje Probační a mediační služba, prostřednictvím svých pracovníků. Ti během zkušební doby jednak kontrolují vedení řádného života pachatele a plnění uložených přiměřených povinností a omezení (např. zdržet se užívání omamných a psychotropních látek, alkoholu*

aj.), ale také mu nabízejí nezbytnou pomoc při řešení obtížných životních situací, popř. poskytují kontakty na další organizace (např. Úřady práce, Občanské a dluhové poradny, psychologické, psychiatrické a psychoterapeutické služby, K-centra a další služby drogově závislým).“ (www.pmscr.cz, cit. 10. 9. 2019) Mladistvý s uloženým trestem je povinen spolupracovat, docházet na stanovené schůzky. Probační program zahrnuje také činnost vzdělávací či rekvalifikační, rozvíjí schopnosti a dovednosti mladistvých. (Zákon č. 218/2003 Sb.)

Zákon 218/2003 Sb. uvádí mezi výchovné povinnosti: společné bydlení s rodiči či odpovědným dospělým, finanční vyrovnání, prospěšné práce, léčení závislostí či účast na terapeutických programech. Výchovná omezení jsou v témže zákoně uvedena takto: zákaz vstupu na určité akce, zákaz pobytu na daném místě, zákaz styku se stanovenými osobami, zákaz užívání návykových látek, aj. Napomenutí s výstrahou můžeme přirovnat k upozornění na důsledky protiprávního jednání.

Mezi ochranná opatření patří ochranná výchova, ochranné léčení a zabránění věci. Ochrannou výchovu definuje zákon č. 218/2003 Sb. a bývá uložena, pokud není řádná výchova v rodině. Trvá nejdéle do 18 let věku (V žádoucích případech je možné prodloužit do 19. roku věku.). Pokud pominou důvody uložení je možné od ochranné výchovy upustit. Ochranné léčení definuje zákon č. 40/2009 Sb. (Trestní zákoník) a uvádí, že může být uloženo, pokud pachatel trpí duševní poruchou, kvůli které je nebezpečný pro okolí nebo pokud pachatel spáchal trestný čin pod vlivem návykové látky.

„Za spáchané provinění může soud pro mládež mladistvému uložit pouze tato trestní opatření:

- a) *obecně prospěšné práce,*
- b) *peněžité opatření,*
- c) *peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu,*
- d) *propadnutí věci,*
- e) *zákaz činnosti,*
- f) *vyhoštění,*
- g) *domácí vězení,*

- h) *zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,*
- i) *odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení),*
- j) *odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,*
- k) *odnětí svobody nepodmíněně.*“ (Zákon č. 218/2003 Sb.)

Při ukládání trestního opatření se přihlíží k tomu, zda se mladistvý pachatel účastnil např. probačního programu, poskytl poškozenému náhradu (alespoň částečnou) a zda bylo jeho jednání výjimečné a nepředpokládá se, že by se v budoucnu opakovalo. Dále je přihlíženo k tomu, zda byl pachatel pod vlivem návykové látky. (Zákon č. 2018/2003 Sb.) Avšak ani tento dlouhý výčet opatření v mnoha případech nezabraní recidivě. Mnoho mladistvých porušuje zákon opakovaně, tresty se jim kumulují a nabývají na závažnosti. Existují jedinci, kteří pokračují v trestné činnosti i dospělosti.

1.5 Druhy trestné činnosti

Trestnou činnost dělíme do několika skupin dle toho, na čem (popř. na kom) byla spáchána, ale také za jakých okolností. Tato práce bude zaměřena na nejrozšířenější druh trestné činnosti, kterým je majetková trestná činnost a dále na násilnou trestnou činnost a tu, která je spojena s drogami.

Majetková trestná činnost tvoří asi 80% veškeré trestné činnosti. Již v dávné historii se s ní můžeme setkat. Objasněnost je však velmi nízká (20-25%). Postupem času se zdokonalují postupy a provedení krádeží. Věková hranice pachatelů se snižuje. Do této skupiny řadíme: krádeže, podvody, zpronevěry, aj. Může být páchána vůči občanům, proti majetku právnických osob či proti objektům ve vlastnictví státu. (Chmelík a kol., 2005, s. 354)

Asi nejčastějším přestupkem je krádež. *Přečinu krádeže se dopustí ten, kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní a způsobí tak na cizím majetku škodu od 5 000 korun výše, nebo čin spáchá vloupáním, či se bezprostředně po činu pokusí uchovat si věc násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí, nebo čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě či při sobě, anebo krádež spáchá na území, na němž je prováděna či byla provedena evakuace osob.* (Bělík, Hoferková, Kraus, 2017, s. 40) Odborná literatura uvádí také podrobnou klasifikaci tohoto trestného činu. Chmelík a kol. (2005, s. 357) je dělí na dvě základní formy – krádeže prosté a krádeže kvalifikované. Prosté se vyznačují jednoduchostí, spontánností a nepřipraveností (kapsáři, krádeže v obchodech). Kvalifikované bývají připravené, organizované (krádeže automobilů, krádeže spáchané s využitím vysoké odbornosti). Krádeží se zabývá paragraf 205 trestního zákoníku.

„(1) *Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a*

a) *způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou,*

b) *čin spáchá vloupáním,*

c) *bezprostředně po činu se pokusí uchovat si věc násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí,*

d) čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě, nebo

e) čin spáchá na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace osob, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.,(Trestní zákoník 40/2009 Sb.)

Motivem krádeží je zisk, snaha přilepšit si, ale také nutnost zaplatit např. útratu v restauracích a barech či zaplatit za drogy. Krádeže páchané mladistvými bývají často vedeny velmi jednoduše, neorganizovaně. Pachatelé díky neznalosti často na místě činu nechávají cenné věci. Se vzrůstajícím věkem dochází ke zdokonalování výkonu krádeže. Můžeme se již setkat s případy vloupání do domů, automobilů, atd. Hodnota ukradených věcí se zvyšuje.

Do majetkové trestné činnosti je dále možné zařadit poškozování majetku (sprejerství, vandalství).

Násilná trestná činnost – Charakteristickými znaky páchaní této činnosti mládeží jsou:

- vliv alkoholu,
- páchání ve skupině,
- anonymita party – zejména při rvačkách, brutálních přepadeních,
- nedostatek fyzické síly nahrazován zbraněmi,
- vyhrožování poškozenému. (Chmelík, 1995, s. 10-11)

Mezi násilnou činnost patří např. rvačky, ublížení na zdraví či rasově motivovaná trestná činnost. Mladiství páchají tento přestupek např. při loupeži, vyřizování si účtů, tzv. pro zábavu, aj. Již od útlého věku je možné sledovat násilné sklony u dětí. Důvodem může být např. násilí v rodině či vliv médií.

„§ 122 – Ublížení na zdraví a těžká újma na zdraví

(1) Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření.“(Trestní zákoník, 40/2009 Sb.)

Novotný, Zapletal (2004) uvádí, že u mladých pachatelů se často setkáváme s nepřiměřeným násilím. Hodnota zisku je neúměrná k tomu, co je zničeno či poškozeno. Mladí pachatelé také používají neadekvátní násilí vůči postiženým. Do násilné trestné činnosti částečně také spadá šikanování (fyzické nebo psychické ubližování). „*Poslední dobou roste celková agresivita výtržníků, množí se intolerance vůči jakékoli odlišnosti, dochází k brutalizaci střetů a chybí smysl pro fair-play; útočníci neznají slitování a soucit s poraženým.*“ (Jedlička 2017, s. 189)

U mládeže je také možné se setkat s rasově motivovanou trestnou činností. Uvádí ji také odborná literatura. Dnešní moderní doba velmi napomáhá šíření extremismu a rasové nenávisti. I přes cenzuru tomu napomáhá televize, internet či sociální sítě. Mladí lidé mnohdy tuto činnost páchají z neznalosti či snahy zviditelnit se. Rasismus a výše zmiňovaná šikana se v některých případech projevují společně. Chmelík a kol. (2005, s. 209-210) uvádí, že většina extremistů jsou mladí lidé, mezi příznivci je mnoho mladých. Mladé lidi uvádí i jako nejrizikovější skupinu, protože je nsvazuje strach o rodinu a majetek a vyhovuje jim černobílé vidění světa.

„Pojmem extremismus jsou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku.

Extremistické postoje jsou způsobilé přejít v aktivity, které působí, ať již přímo nebo v dlouhodobém důsledku, destruktivně na stávající demokratický politicko - ekonomický systém, tj. snaží se nahradit demokratický systém systémem nedemokratickým (totalitním nebo autoritářským režimem, diktaturou, anarchií).

Náboženský a politický extremismus se ve své násilně formě může stát předpolím terorismu.“ (www.mvcr.cz, cit. 10. 9. 2019)

Drogová trestná činnost – Trestní zákoník 40/2009 Sb. uvádí tyto trestné činy v souvislosti s drogami:

„§ 283 Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy

§ 284 Přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu

§ 285 Nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku

§ 286 Výroba a držení předmětu k nedovolené výrobě omamné a psychotropní látky a jedu

§ 287 Šíření toxikomanie

§ 288 Výroba a jiné nakládání s látkami s hormonálním účinkem“

V praxi se často objevuje provázanost drogové trestné činnosti s činností násilnou či majetkovou. Drogově závislí často páchají krádeže za účelem zajištění si finančních prostředků na drogu nebo také dochází k napadání při loupežích či po požití drogy.

1.6 Prevence kriminálního chování

V zájmu každého z nás by mělo být to, aby kriminalita mladistvých nebyla častým sociálním jevem. Pravděpodobně není v silách nikoho zařídit to, aby úplně vymizela. Avšak vhodnou prevencí ji lze v mnoha případech minimalizovat, předcházet jí. Matoušek, Matoušková (2011, s. 262-263) uvádějí, že primárním prostředkem prevence by měla být rodinná výchova, výchova ve škole a sociální politika státu. Míní, že cílem prevence by nemělo být pouze snižování kriminality, ale také působení proti sociálně patologickým jevům a podpora příznivého (tj. společensky vhodného) chování. Cílovou skupinou mohou podle Matouška a Matouškové být: hyperaktivní děti, děti zneužívané a týrané, děti z dysfunkčních rodin, děti s poruchami chování, aj

„1. Primární prevence zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené zejména na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování zejména děti a mládeže (využívání volného času, možnosti sportovního vyžití). Těžiště primární prevence spočívá v rodinách, ve školách a v lokálních společenstvích.

2. Sekundární prevence se zabývá rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činnosti (specializovaná sociální péče), na sociálně patologické jevy (např. drogové a alkoholové závislosti, záškoláctví, gamblerství, povalečství, vandalismus, interetnické konflikty, dlouhodobá nezaměstnanost) a příčiny kriminogenních situací.

3. Terciární prevence spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob (pracovní uplatnění vč. rekvalifikace, sociální a rodinné poradenství, pomoc při získávání bydlení ...). Jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí.“ (www.mvcr.cz, cit. 12. 9. 2019)

Je velmi důležité, aby se prevence účastnilo co nejvíce institucí a spolupracovaly navzájem. Prevence by se měla především zaměřovat na problémovou oblast společnosti (např. sociálně vyloučené oblasti). Dále by měla zabraňovat vzniku situací, za kterých je většinou

trestná činnost páchána (např. vliv alkoholu a drog). Preventivní kroky mohou být nejen to, že se působí na osobnost mladistvých, ale lze sem také zařadit pomoc prostřednictvím zabezpečovacích systémů, používání alarmů v problematických oblastech, atd. V oblasti prevence společně pracují policisté, učitelé, psychologové, vychovatelé, lékaři, atd.

Důležitá je prevence ve školství, kterou se zabývá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Ministerstvo vydává sborníky, metodické pokyny a soubory, díky kterým pedagogové mohou ve školských zařízeních realizovat preventivní kroky zabraňující protiprávnímu jednání dětí a mládeže. *„Období školního vzdělávání je velmi významné při formování osobnosti mladých lidí. Preventivní působení na školách je nástrojem, kterým lze pozitivně působit na postoje a hodnoty dětí a mladistvých a to i na žáky, jež nemají dostatečné rodinné či sociální zázemí a podporu. (www.msmt.cz, cit. 1. 10. 2019)*

MŠMT vydalo *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. (MŠMT, 2010) Doporučení je určeno školám a školským zařízením a definuje např. minimální preventivní program (dokument zaměřený na výchovu ke zdravému životnímu stylu), školní preventivní strategie (jsou součástí školního vzdělávacího programu. Jsou určeny pro jedince z ohrožených skupin – př. cizince).

„Minimální preventivní program

- a) je preventivním programem školy a školského zařízení,*
- b) je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. upravovaného přílohou.*
- c) vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu,*
- d) jasně definuje dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé cíle,*
- e) je naplánován tak, aby byl realizovatelným,*
- f) je přizpůsobován kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje specifika ve školním prostředí,*
- g) oddaluje nebo snižuje výskyt rizikového chování*
- h) zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí,*

- i) *má dlouhotrvající vliv na změnu chování,*
- j) *pojmenovává problémy z oblasti rizikového chování dle čl. 1, odst. 1 a případné další rizikové projevy chování,*
- k) *pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, dětem a žákům zdravotně či sociálně znevýhodněným) při ochraně jejich lidských práv,*
- l) *podporuje zdravý životní styl a usiluje o předávání vyvážených informací a dovedností. (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, čl. 4, s. 8)*

MŠMT dále vydalo *Národní strategii prevence rizikového chování dětí a mládeže na roky 2019 – 2027* (MŠMT, 2019), která udává základní principy toho, jak předcházet rizikovému chování. Za rizikové chování je zde považována např. agrese, šikana, násilí, krádeže, záškoláctví, závislosti, atd.

Strategie popisuje tři typy primární prevence:

- a) všeobecná – programy ve školách (např. programy o drogách)
- b) selektivní – určená pro osoby se zvýšenou pravděpodobností rizikového chování (např. děti závislých rodičů); např. programy posilující sociální dovednosti
- c) indikovaná – určená jedincům, kteří jsou vystaveni působení rizikových faktorů nebo jedincům, kteří se již rizikového chování dopustili.

Strategie uvádí jednotlivé programy hrazené ministerstvy. Pro tuto práci jsou důležité programy ministerstva vnitra, které financuje:

- 1) Program prevence kriminality na místní úrovni – cílem je snižování kriminality, omezování rizikových jevů i příležitostí k trestné činnosti. Projekty jsou zaměřeny zejména na sociálně vyloučené lokality a zahrnují např. příměstské tábory, preventivní programy, terapeutické pobyty. Může se také jednat o výstavbu hřišť.
- 2) Program Ministerstva vnitra v oblasti prevence kriminality – určeno pro Policii ČR, která se zaměřuje na zabraňování pouliční kriminality, kriminality dětí a

mládeže, ale také sleduje nové hrozby (např. virtuální prostředí) či pomáhá zvláště zranitelným obětem trestných činů (www.msmt.cz, cit. 1. 10. 2019)

MŠMT v dokumentu *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních* (MŠMT, 2016) uvádí body, které by měly být preventivními kroky proti výskytu šikany na školách. Je však možné je zobecnit na prevenci libovolného rizikového chování:

- a) respektování individuality a odmítání násilí;
- b) zapojení celé školy (instituce) do preventivního jednání;
- c) stanovení odpovědné osoby (např. metodika prevence) k řešení problémů spojených s rizikovým chováním;
- d) nastavení srozumitelných pravidel (např. ve školním řádu);
- e) definice důsledků rizikového chování;
- f) nastavení třídní pravidel, konání třídnických hodin;
- g) komunikace mezi pedagogy;
- h) realizace preventivního programu;
- i) podpora a rozvoj pedagogů;
- j) spolupráce instituce (Policie, OSPOD, pedagogická centra a poradny).

(Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních čl. 3, s. 2-4)

2. Praktická část

2.1 Úvod

Impulzem k napsání této bakalářské práce byly jednotlivé případy mladistvých delikventů, které znám z mé praxe policisty a které mne nepřestávají překvapovat. Mnohdy mne udiví důvod, jindy způsob provedení či vysvětlení, atd.

Cílem výzkumu této práce je prozkoumat problematiku kriminality mladistvých, popsat případy z praxe a odkrýt možné příčiny delikventního chování. Maxwell (2005) in Švaříček (2014, s. 63) rozlišuje tři typy cílů – intelektuální – rozšíření odborného poznání; praktický – využití v praxi a personální - přínos pro výzkumníka. Pro tuto práci byl stanoven výzkumný problém kriminalita dětí a prekriminalita mládeže. „*Formulování výzkumného problému znamená jasně pojmenovat, čemu se bude výzkum věnovat. Je obecnější a blíží se tomu, co bývá někdy označováno jako „téma“ výzkumu.*“ (Švaříček, 2014, s. 64-65) Pro studium stanoveného výzkumného problému byl vybrán design výzkumu ve formě případových studií mladistvých pachatelů. Švaříček (2014, s. 83) uvádí, že design výzkumu znamená plán výzkumu. To, jak výzkum uděláme. Basse (1999, s. 108-109) in Švaříček (2014, s. 101) uvádí případovou studii jako vhodný postup pro studium tzv. problémového žaka – studie jsou zaměřené na zjišťování důvodů a příčin problémů; hledají se vztahy mezi nimi i vnější kontext. Případové studie budou analyzovány na základě předem stanovených výzkumných otázek. „*Výzkumné otázky tvoří jádro každého výzkumného projektu. Plní dvě základní funkce: pomáhají zaostřit výzkum tak, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli, a ukazují také cestu, jak výzkum vést. Výzkumné otázky musí být v souladu se stanovenými cíli i výzkumným problémem.*“ (Švaříček, 2014, s. 69) Případové studie jsou doplněny o informace získané rozhovorem. Kvale (1996, s. 5-6) in Švaříček (2014, s. 159) definuje rozhovor jako metodu, „*jejímž účelem je získat vyličení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsanych jevů*“.

V práci jsou uvedeny tři situace, které popisují méně závažnou trestnou činnost, protože ta je z hlediska četnosti výskytu převažující. Velmi často se v praxi policisty setkávám s vandalstvím, krádeží, násilnou trestnou činností, konzumací alkoholu a drog, atd. Je však

samozřejmě, že mladiství také páchají závažné trestné činy typu vražda, vážné ublížení na zdraví, zneužívání, atd. Tuto problematiku však do práce nezahrnuji.

2.2 Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je popsat problém kriminality mládeže z hlediska teorie. Definovat jednotlivé pojmy, přiblížit veškeré možné důvody a příčiny, průběh trestné činnosti, ale také následky kriminálního jednání mladistvých. Z hlediska praktického je práce zaměřena na konkrétní případy mladistvých delikventů, se kterými se autor v praxi policisty setkal. V praktické části práce je kladen důraz na propojení teorie s praxí.

Pro potřeby této bakalářské práce byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

Otázka č. 1

Jaké charakteristiky má rodinné zázemí mladistvých pachatelů?

Otázka č. 2

Jaká je pravděpodobná příčina protiprávního jednání?

Otázka č. 3

S jakou podobou terciální prevence se mladiství pachatelé setkali?

2.3 Metodologie výzkumného šetření

Praktická část práce je založena na kvalitativním výzkumu. Důvodem je, že kvalitativní výzkum umožňuje se dlouhodobě věnovat určité oblasti problému. Nevyžaduje sběr velkého množství statistických dat, ale je zaměřen na hloubkový popis a rozbor dané situace. Hendl (2005, s. 51-52) uvádí, že kvalitativní výzkum je často používaná metoda v sociálních vědách, i přesto, že má mnoho odpůrců, kteří jeho výsledky nepovažují za relevantní. Výzkumník si na začátku zvolí téma a výzkumné otázky, které může v průběhu výzkumu měnit a doplňovat. Výzkumník vyhledává a analyzuje. Výzkumné otázky vyjadřují přesně to, na co se chceme zaměřit. Zjišťujeme jimi, jak jedinci prožívají jednotlivé situace. (Říháček, Čermák, Hytych a kol., 2013)

Praktická část práce obsahuje tři případové studie, ve kterých je popsána rodinná situace mladistvého pachatele a další okolnosti, dále průběh trestného činu, vyšetřování a následné důsledky trestných činů, tak jak je stanovila Policie ČR. Jednotlivé studie jsou v praktické části práce rozebrány, zhodnoceny a díky získaným informacím dochází ke stanovení odpovědí na předem dané výzkumné otázky. Dále je popsáno, zda mladistvý pachatel v trestné činnosti pokračuje. V jednotlivých případech jsou také sledovány znaky specifické pro trestnou činnost mládeže.

Případová studie je jednou z metod kvalitativního výzkumu a jedná se o detailní studium jednoho případu nebo několika mála případů. Je zde snaha o zachycení složitosti případu. (Hendl, 2005, s. 104) Stake (1995) in Hendl (2005, s. 105) „*definuje případovou studii jako úsilí o porozumění určitému sociálnímu objektu v jeho jedinečnosti a komplexitě.*“ „*Data pro případovou studii jsou typicky získávána z mnoha různých zdrojů: z dokumentace, archivů, interview, z přímého či participantního pozorování.*“ (Hendl, Remr, 2017, s. 213)

„*Metody sběru dat jsou specifické postupy poznávání určitých jevů, které badatel užívá s cílem rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé interpretují a vytvářejí sociální realitu.*“ (Švaříček, 2014, s. 142) Konkrétní případy k případovým studiím se staly během mé praxe policisty na obvodním oddělení. Jedná se o případy mladistvých delikventů, které jsem já či mí kolegové vyšetřoval. Studiu jednotlivých případů jsem se záměrně věnoval od zadání bakalářské práce v březnu 2018. Za účelem této práce byli kontaktováni zákonní zástupci

mladistvých a byli požádáni o souhlas s uveřejněním případu. Byla jim zaručena anonymita. Jména mladistvých jsou v praktické části práce změněna a nejsou uváděna žádná jiná fakta, která by anonymitu narušovala. Informace získané ze záznamů jsou doplněny o informace získané metodou rozhovoru s učiteli mladistvých pachatelů. Učitelé také vyslovili souhlas s uvedením přepisu rozhovoru s příslibem anonymity. Rozhovory proběhly během měsíce června 2019. Osobně jsem navštívil jednotlivé pedagogy na jejich pracovišti a položil předem vytvořené otázky. Otázky byly pro všechny vyučující stejné.

2.4 Případové studie

Případová studie č. 1 - Sára

Sáře je 15 let navštěvuje 9. třídu základní školy ve větším městě, kde bydlí společně s matkou a starším bratrem. Matka pracuje jako dělnice v třísměnném provozu místní strojírenské společnosti. Sářin bratr je již plnoletý a v současné době je bez zaměstnání. V minulosti byl již několikrát soudně trestně stíhán pro různorodou trestnou činnost. V současné době je v podmíněném propuštění.

Ve škole se Sára chová vyzývavě, má mnoho kamarádů, snaží se být středem pozornosti. Její prospěch je však nadprůměrný. Po úspěšném složení přijímacích zkoušek byla přijata na střední hotelovou školu v krajském městě.

Na jaře roku 2019 se třídní učitelka dozvěděla, že Sára nabízela k prodeji ve třídě i mimo ni žákům marihuanu. Tyto informace si učitelka ověřila u žáků, kterých se postupně ptala v kabinetě, když plnili funkci služby ve třídě a šli jí pomoci s pomůckami na vyučování. Žáci jí uvedli, že asi již dva měsíce jim Sára v několika případech nabízela k prodeji marihuanu, kterou jim ukázala v průhledném PVC sáčku. Za sáček marihuany požadovala Sára 200-300 Kč. Po nabídce si sáček s drogou Sára vždy schovala do podprsenky či kalhot.

Třídní učitelka po zvážení závažnosti situace oznámila vše řediteli školy. Ten tyto informace následně předal Policii ČR, jelikož prodej marihuany je trestný čin a není v jeho kompetenci toto řešit. Na obvodní oddělení Policie ČR podal ředitel základní školy trestní oznámení pro provinění Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy dle § 283 odstavce 1 trestního zákoníku.

Policisté obvodního oddělení provedli šetření ve škole mezi žáky, kterým měla Sára nabízet marihuanu. Ti za přítomnosti třídní učitelky a po vyrozumění zákonných zástupců uváděli, že v několika případech na jaře roku 2019 viděli, jak Sára přinesla do školy marihuanu. Tu jim ukázala v průhledném PVC sáčku, ve kterém byla zelená sušina rostliny, která měla specifický zápach. Marihuanu poznali, jelikož se o drogách učili při vyučování a při preventivním programu proti drogám, v rámci kterého měli ve škole přednášku. Dotazování žáci potvrdili požadovanou cenu za sáček ve výši 200-300 Kč. Několik žáků drogu odmítlo,

ale několik chlapců si sáček s drogou koupilo. Ti uvedli, že po vyučování marihuanu vykouřili. Po vykouření, byli uvolnění, stále se něčemu smáli. Jednomu z chlapců se udělalo špatně od žaludku.

Následně byla požádána o podání vysvětlení Sára, která za přítomnosti třídní učitelky a po vyrozumění matky uvedla, že opravdu v několika případech přinesla do školy sáček s marihuanou, kterou nabízela k prodeji a v jednom případě ji prodala za částku 300 Kč. Tuto marihuanu vzala bratrovi z pokoje, když spal. Pokud se jí nepodařilo drogu prodat, tak mu ji vždy vrátila. Její bratr je uživatel marihuany. Jako důvod, proč to udělala, uvedla, že chtěla být ve škole zajímavá. Nečinila to za účelem obohacení se, jelikož finanční prostředky dostává prostřednictvím kapesného každý týden. Dále Sára uvedla, že sama nikdy marihuanu neužila.

Základní škola vypracovala posudek na Sáru k jejímu chování ve škole a k prospěchu, který si vyžádal odbor sociálních věcí. Ve zprávě je uvedeno, že Sára za první pololetí zameškala 42 vyučovacích hodin, které má vždy omluvené. Ve druhém pololetí prozatím zameškala 24 hodin. Matka se školou spolupracuje jen tehdy, pokud je o to školou požádána. Na třídní schůzky nechodí. Otec není jako zákonný zástupce uveden. Finanční záležitosti jsou vždy vyřešeny bez problémů a včas. Sára chodí do školy čistě oblečena. Mnohdy je však oblečení provokativní, do školy nevhodné. Bývá často velmi výrazně nalíčena. Ohledně výuky se ze zprávy pro OSPOD dozvídáme, že Sářin prospěch je nadprůměrný a je potvrzen její nástup na střední hotelovou školu v září 2019. Zpráva však potvrzuje provokativní a rušivé chování během vyučování.

Odbor sociálních věcí zaslal na Policii ČR vypracovaný posudek na Sáru, ve kterém je popsáno, že Sára je z neúplné rodiny. Bydlí s matkou a bratrem v panelovém domě v okresním městě. Se Sárou nejsou z jejich hlediska žádné výchovné problémy. Sociální odbor neeviduje Sáru v žádném jiném případě.

Věc distribuce marihuany byla předána obvodním oddělením Policie ČR dle věcné příslušnosti na službu kriminální policie a vyšetřování. Zde bylo proti Sáře dle § 160 trestního řádu zahájeno trestní stíhání pro provinění Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy dle § 283 odstavce 1, trestního zákoníku.

Sáře byl ustanoven obhájce, který Sáru ve věci obhajoval.

Spisový materiál byl předán na okresní státní zastupitelství, které vypracovalo obžalobu a předalo spisový materiál na okresní soud. Okresní soud vydal trestní příkaz, kdy uznal Sáru vinnou ze spáchání provinění Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy dle § 283 odstavce 1, trestního zákoníku a odsoudil jí dle § 314e odstavce 2, trestního řádu, k trestu odnětí svobody 4 měsíců, jehož výkon se podle § 81 odstavce 1, trestního zákoníku, podmíněně odkládá na zkušební dobu v trvání 10 měsíců.

VYJÁDŘENÍ TŘÍDNÍ UČITELKY:

Sárinou třídní učitelkou je od 8. třídy základní školy. V 6. a 7. třídě měla Sára jinou třídní učitelku, která ze školy odešla před jejím nástupem. Z tohoto důvodu nemá podrobnější informace o Sárině chování a prospěchu z dřívějších let.

Během jejího třídnictví (tj. 8. a 9. třída) se Sára hodně změnila. Z poměrně klidného děvčete se stala problémová mladá slečna. Jedná se však o problémy z oblasti chování nejen ke spolužákům, ale také učitelům a ostatním zaměstnancům školy. I přes nevhodné chování Sára překvapivě vykazuje nadprůměrné učební výsledky. Sářino chování je provokativní, drzé. V hodinách vyrušuje, neplní domácí úkoly. Pomůcky má až na výjimky v pořádku. Kroužky a jiné odpolední aktivity nenavštěvuje. Volný čas tráví s kamarády venku.

Když se dozvěděla o tom, že by měla Sára nabízet ve škole drogy, překvapilo ji to. Myslela si, že na základní škole žáci maximálně zkouší alkohol a cigarety. Sářina staršího bratra osobně neznala. Tudíž nevěděla, že má Sára k marihuaně tak snadný přístup. Zpočátku si také myslela, že se jedná o omyl či výmysl spolužáku. Po vyslechnutí některých z nich se však potvrdil fakt, že Sára nabízela k prodeji marihuanu. Věc se přes ředitele školy dostala až na policii ČR. Sára byla také potrestána v rámci školy sníženou známkou z chování. Po zbytek školního roku se již Sára chovala klidně. Žádné větší problémy dále nezaznamenala.

Důsledkem této situace je zpřísněná kontrola žáků o přestávkách. S metodiky prevence byly provedeny kroky, které by měly zamezit obdobným případům v budoucnosti. V Sářině třídě proběhlo sezení s metodikem prevence a pracovníky centra Prevent. Pro paní učitelku

osobně tato situace znamená otevření očí v drogové tematice mladistvých. Do budoucna bude jistě více žáky kontrolovat, pozorovat, ale také působit na ně tak, aby věděli, že drogy jsou špatné.

Případová studie č. 2 - Petr

Petrovi je 10 let. Navštěvuje 3. třídu základní školy v menším městě, kam dojíždí z nedaleké vesnice. Bydlí společně s rodiči a mladší sestrou. Matka je na mateřské dovolené. Otec pracuje jako řidič kamionu u zahraničního zaměstnavatele, tudíž bývá často mimo domov. Ve škole se Petr chová klidně, nemá mnoho kamarádů. Jeho prospěch je podprůměrný. O podzimních prázdninách byl sám doma a zhlédl film *Gyml*, kde se inspiroval hlavními postavami filmu, které malovaly grafity.

Petrova matka přijela s mladší sestrou od lékaře, vyndala nákup a červený sprej, který zakoupila v drogerii na smuteční výzdobu na hřbitov k příležitosti svátku zesnulých. Petra napadlo, že by si mohl sprej půjčit a něco posprejovat, jako to bylo ve zmiňovaném filmu. Podíval se, kam matka sprej uklízí a další den, když byl opět sám doma, sprej vyndal a šel ven na kraj vesnice. Tam na zděný plot u jednoho z domů napsal nápis RHS. Poté šel dále a na fasádu domu jednoho ze sousedů napsal opět nápis RHS. Poté sprej vrátil domů na místo, ze kterého si jej vzal.

V odpoledních hodinách, když sousedé zjistili poškození svého majetku posprejováním, přivolali Policii ČR, která provedla neodkladné a neopakovatelné úkony. Věc byla evidována jako trestný čin, poškození cizí věci dle 228 odst. 2 trestního zákoníku. Po provedeném šetření Policie ČR, bylo zjištěno, že pachatelem uvedeného skutku je Petr.

Po podzimních prázdninách přišli policisté na základní školu do ředitelny školy, kde si domluvili výslech nezletilého Petra za účasti třídní učitelky. Po vyrozumění zákonných zástupců, matky a otce, bylo přistoupeno k samotnému výslechu v kabinetě třídní učitelky. Petr se při výslechu doznal, že v obci, kde bydlí, sprejoval on. Uvedl, že si sprej vzal od matky. Jako důvod sprejování uvedl, že se mu líbil film *Gyml*, ve kterém se inspiroval hlavními postavami filmu, které tam sprejovaly, a proto také šel sprejovat.

Policií ČR byla věc překvalifikována z trestného činu poškození cizí věci dle § 228 odst. 2 trestního zákoníku na čin jinak trestný, jelikož pachatel nedosáhl věku 15 let.

Základní škola psala posudek na Petra k jeho chování ve škole a k jeho prospěchu, který si vyžádal odbor sociálních věcí. V posudku je uvedeno, že za první pololetí Petr zameškal 25 vyučovacích hodin, které byly vždy omluvené rodiči. Petr pochází z úplně fungující rodiny. Rodiče dochází na třídní schůzky nepravidelně. Se školou spolupracují na vyžádání. Petr navštěvuje školu vždy řádně upravený. V rámci výuky se chová klidně. Učební výsledky jsou podprůměrné. Petr nemá ve škole mnoho kamarádu. Mimoškolní zájmové činnosti se neúčastní.

Odbor sociálních věcí zaslal na Policii ČR posudek na Petra, ve kterém je popsáno, že Petr je z úplně rodiny. Bydlí s rodiči a sestrou v domě v malé obci. S Petrem nejsou žádné výchovné problémy. Sociální odbor rodiny Petra ani jeho rodinu neviduje v jiném případě.

Následně byla věc Policií ČR odložena dle § 159 a odstavce 2 trestního řádu, jelikož Petr není pro nedostatek věku trestně odpovědný, tedy je trestní stíhání nepřipustné podle § 11 odstavce 1, písmene d) trestního řádu.

Spisový materiál byl předán Policií ČR Okresní státní zastupitelství s návrhem na zahájení řízení proti osobě mladší 15 let, podle § 90 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. předávám návrh na posouzení vhodnosti na zahájení řízení.

Okresní státní zastupitelství navrhlo vydání Rozsudku dle § 93 odst. 1, písmene c) zákona č. 218/1998 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže, nezletilému Petrovi uložení opatření nezletilému napomenutí s výstrahou.

Okresní soud pro mládež rozhodl Usnesením, že ve věci upouští od uložení opatření dle § 93 odst. 1, písmene c) zákona č. 218/1998 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže, neboť samotné projednání věci tohoto nezletilého před soudem postačuje ke splnění tohoto zákona.

VYJÁDŘENÍ TŘÍDNÍ UČITELKY

Třídní učitelkou Petra je od první třídy základní školy. Má desetiletou praxi ve školství. Působí na prvním stupni základní školy, vede zájmové kroužky. Doposud se nesetkala u takhle malého dítěte se situací, která by musela být řešena s Policií ČR. Vždy se jednalo o

problémy v rámci školy, které byly trestány domluvou, poznámkou, výchovnými opatřeními nebo sníženou známkou z chování.

Paní učitelka říká, že Petr je klidný kluk z fungující rodiny. Ve škole se moc neprojevuje. Zadané úkoly plní. Učební výsledky jsou spíše podprůměrné. Myslí si, že kdyby se více snažil a více se do školy připravoval, tak by mohly známky být lepší. Toto bylo také sděleno rodičům na třídních schůzkách již v minulých letech.

Posprejování budov chápe jako klukovinu, ke které byl Petr povzbuzen sledováním filmu s touto problematikou. Událost se stala mimo školu, tudíž nedošlo zde k žádnému kázeňskému opatření. Petrovi bylo domluveno jí i rodiči. Bylo mu vysvětleno, že jeho čin byl řešen Policií ČR a jaký trest mu byl dán. Petr se omluvil a slíbil, že to již neudělá.

Případová studie č. 3 – Jarda

Jardovi je 13 let navštěvuje 7. třídu základní školy v menším městě, kam dojíždí z nedaleké samoty, kde bydlí společně s rodiči a mladším bratrem. Rodiče jsou oba zaměstnaní. S dětmi však tráví dostatek času. Do školy dojíždí Jarda autobusem společně s kamarádem Radkem, který je ze vzdálenější vesnice. Jarda a Radek chodí do stejné třídy. Ve škole je Jarda pečlivý a učenlivý. Je kamarádský a mezi spolužáky oblíbený. Jeho prospěch je nadprůměrný. Navštěvuje různé zájmové a sportovní kroužky.

Na podzim roku 2018 po vyučování šel Jarda se spolužákem Radkem na autobusové nádraží, kde čekali společně, až pojede autobus. Sedli si na lavici, na které stála rozpitá láhev Coca-Coly. Jelikož u ní nikdo nebyl, Radek láhev vzal, limonádu vylil do kanálu, láhev zmáčknul a vyhodil do odpadkového koše. Poté přišel chlapec z jiné třídy, který je asi o rok starší a jmenuje se Jan. Chlapci se znají jen od vidění. Jan na Radka zakřičel, že limonáda byla jeho a že dostane přes „držku“. Sundal si batoh ze zad a šel rovnou k Radkovi, kterého udeřil pěstí do břicha a do obličeje, Radek spadl na zem a křičel, ať ho nechá. Jarda se kamaráda zastal, šel k chlapci, který Radka napadl a řekl, ať už ho nechá být. Jan řekl Jardovi, zda chce také dostat. Jarda se bránil a dal mu pěstí do nosu. Janovi začala mu téct z nosu krev. Po chvíli se zvedl a se zkrvavenýmnosem odešel. Jarda s Radkem následně odjeli autobusem domů.

Po příchodu domu Janovi nepřestávala krev téct, a proto jel s rodiči do nemocnice, kde mu po vyšetření musel být nos operativně rovnán, jelikož měl posunutě nosní kůstky. Operace proběhla v celkové anestezii s následnou jednodenní hospitalizací. Při propuštění Jan s rodiči obdržel ambulantní zprávu o zranění.

Další den šel Jan společně s rodiči podat oznámení na Polici ČR. Policie ČR kvalifikovala věc jako čin jinak trestný, ublížení na zdraví dle § 146 odstavce 1, trestního zákoníku. Následně byli vyslechnuti na služebně za přítomnosti rodičů Jarda a Radek, kteří popsali celý incident. Dále si nechala Policie ČR zpracovat znalecký posudek z oboru soudního lékařství, ze kterého vyplynulo, že zranění, které Jan utrpěl je zranění lehké, které ho omezilo v běžném způsobu života na tři týdny. Policie si do spisového materiálu vyžádala podklady od odboru sociálních věcí, který vypracoval, posudek na Jardu, ve kterém je popsáno, že Jarda je z úplné rodiny. Bydlí s rodiči a bratrem v rodinném domě na samotě. S Jardou nejsou žádné výchovné problémy. Má rád zvířata, která taky doma chová. Sociální odbor rodinu neviduje v jiném případě.

Odboru sociálních věcí byl dále dodán posudek na Jardu ze základní školy, ve kterém učitelka oznamuje, že Jarda má doposud za pololetí zameškáno 38 hodin. Všechny hodiny omluvené. Do školy chodí čistý, v moderním novém oblečení. Jarda má mnoho kamarádů, je oblíbený. Zastává se spolužáků, když jsou v nějakém ohrožení nebo potřebují pomoci.

Následně byla věc Policií ČR odložena dle § 159 a odstavce 2 trestního řádu, jelikož Jarda není pro nedostatek věku trestně odpovědný, tedy je trestní stíhání nepřijatelné podle § 11 odstavce 1, písmene d) trestního řádu.

Spisový materiál byl předán Policií ČR Okresnímu státnímu zastupitelství s návrhem na zahájení řízení proti osobě mladší 15 let, podle § 90 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. Okresní státní zastupitelství navrhlo vydání Rozsudku dle § 93 odst. 1, písmene c) zákona č. 218/1998 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže, nezletilému Jardovi uložení opatření napomenutí s výstrahou.

Okresní soud pro mládež rozhodl Usnesením, že ve věci upouští od uložení opatření dle § 93 odst. 1, písmene c) zákona č. 218/1998 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže, neboť

samotné projednání věci tohoto nezletilého před soudem postačuje ke splnění účelu tohoto zákona. Dále museli Jardovi rodiče zaplatit léčebné výlohy pojišťovně ve výši 15.000,-Kč.

Vyjádření třídního učitele

Jaroslava učí od jeho příchodu na 2. stupeň a zároveň po stejnou dobu je jeho třídním učitelem. Vede také modelářský kroužek, na který Jaroslav dochází. Jaroslava označuje za chytrého a dobře vychovaného chlapce, který pochází z plně fungující rodiny.

Při zjištění, že se Jarda popral a ublížil na zdraví, byl velmi překvapený. Postupem času se vysvětlilo, že Jarda jednal v sebeobraně při napadení žákem, který je ve škole označován za problémového.

Důsledkem pro Jardu bylo to, že jeho rodina musela zaplatit odškodné. Ve třídě byla třídnická hodina věnována tomu, jak se mají žáci v podobných případech chovat.

2.5 Rozbor výzkumných otázek

Výzkumná otázka č. 1

Jaké charakteristiky má rodinné zázemí mladistvých pachatelů?

V teoretické části práce bylo zmiňováno, že rodina jako primární sociální skupina má na jedince velký vliv. Sklony k delikventnímu chování mívají dle teorie zpravidla děti, které pocházejí z neúplných či špatně fungujících rodin. Pokud rodina nesplňuje veškeré své výchovné funkce, tak se velmi často stává, že se tato situace projeví na dětech. Může se jednat např. o výchovné problémy, sociálně patologické jevy či právě delikventní chování.

V případové studii č. 1 (Sára) je možné pozorovat aspekt neúplné rodiny. Sára a její bratr dlouhodobě žijí pouze s matkou, která pracuje v časově náročném třisměnném provozu. Zajišťuje dětem bydlení, obživu, avšak na řádnou výchovu již nezbyvá čas ani síly. V tomto případě lze pozorovat, že nejen Sára, ale také její bratr sklouzl k delikventnímu chování (pěstování, konzumace a distribuce marihuany). V minulosti byl již několikrát soudně trestán a nyní je v tzv. podmínce. Sářin bratr tento negativní obraz dále doplňuje dlouhodobou nezaměstnaností a nezájmem o shánění nového zaměstnání. Matčina zaneprázdněnost mohla vést k tomu, že Sára nepozorovaně opakovaně odcizila bratrovi drogu, kterou následně nabízela k prodeji.

V případové studii č. 2 (Petr) je možné sledovat fakt, že i v úplné fungující rodině se může snadno stát delikventní chování. Za rizikové je možné považovat to, že přísná mužská autorita je velmi často mimo domov. Otec odjíždí v neděli večer do zaměstnání a vrací se mnohdy v pátek. Děti víceméně vyrůstají pouze s matkou. Ta však na Petra nemá v současné době mnoho času, protože se stará o mladší dvouletou sestru. Péče o ni ji natolik zaměstnává, že Petr tráví doma čas velmi často sám ve svém pokoji a věnuje se sledování televize a hraní her na počítači.

V případové studii č. 3 (Jarda) se objevuje případ mladistvého delikventa, který pochází z plně fungující rodiny. Rodiče ho vedou ke vzdělání, zájmům i sportu. Rodinné zázemí je zde bezproblémové. Je zde možné hledat myšlenku, že Jarda je natolik slušně vychovaný, že se zastal kamaráda v problému a udělal to i přes to, že musel vědět, že z toho pro něj budou plynout těžkosti.

Výzkumná otázka č. 2

Jaká je pravděpodobná příčina protiprávního jednání mladistvých pachatelů?

V teoretické části byly popsány aspekty, které mohou vést nezletilé k trestné činnosti. Na jedince má vliv rodina, škola, parta, způsob trávení volného času, ale také osobnost každého z nás. Toto vše jedince ovlivňuje, ale u každého porušení pravidel, u každého delikventního chování je možno hledat důvod této protizákonné činnosti. Je možno se ptát, proč se to stalo.

V případové studii č. 1 (Sára) je možné popsat jako možnou příčinu protizákonného chování snahu zviditelnit se, ještě více na sebe upozornit, zalíbit se ostatním z party. Sára je velmi chytrá holka, která se nechala ovlivnit nejen nesprávnou rodinnou výchovou, ale také vlivem party a způsobem trávení volného času. Za kamarády si zvolila skupinku problémových žáků (výchovné problémy, špatný prospěch, cigarety, konzumace alkoholu). Aby zapadla do jejich party, chtěla jim ukázat, že i když je chytrá, tak dokáže jít proti proudu jako oni. To byl důvod, proč bratrovi doma kradla sáčky s marihuanou a snažila se je ve škole prodat.

Případová studie č. 2 (Petr) popisuje případ, kdy je možnou příčinou trestné činnosti trávení volného času a snadná ovlivnitelnost jedince médii (televizí, internetem). Petr žijící na malé vesnici bez party přátel tráví čas sám sledováním filmů a hraním počítačových her. Problematika sprejerství popsaná ve filmu Gympl ho natolik pohltila, že ji chtěl vyzkoušet. A když se mu dostal do ruky sprej, nemyslel na následky svého jednání a choval se jako hlavní hrdinové filmu. V Petrově případě vliv filmu zesílil nízký věk pachatele. V deseti letech ještě není dost dobře možné chápat veškeré důsledky svého chování. Také snížené rozumové schopnosti napomohly k takto jednoduchému a nepromyšlenému porušení zákona.

Případová studie č. 3 (Jarda) je příkladem toho, kde příčinou delikventního chování, je snaha pomoci kamarádovi, bránit se. Je možné říci, že Jarda a jeho kamarád Radek byli sami obětí jednání jejich staršího spolužáka. Avšak bránili se a ublížili na zdraví tak, že u chlapce, který celý problém způsobil, muselo dojít k operaci a následné hospitalizaci. Je pravděpodobné, že pokud by nemuselo dojít k hospitalizaci, chlapecká rvačka by se dále neřešila a vše by zůstalo zamlčeno.

Výzkumná otázka č. 3

S jakou podobou terciální prevence se mladiství pachatelé setkali?

Prevence je snaha zabránit konání trestné činnosti a v případě, že se již trestná činnost vyskytla, tak prevence se snaží, aby v ní nebylo dále pokračováno. V teoretické části práce jsou popsány jednotlivé stupně prevence – primární, sekundární a terciální. Do primární je řazena osvěta a obecné působení na společnost např. ve škole. Sekundární prevence je zaměřena na rizikové skupiny osob a věnuje se zejména sociálně patologickým jevům. S terciální prevencí je možno se setkat u osob, které již nějaký trestný čin spáchaly, a jejím cílem by měla být náprava pachatele.

Případová studie č. 1 (Sára) – V Sárině případě nedošlo k opakování trestné činnosti. Matka se začala více o dceru i přes svou zaneprázdňenost zajímat. Sára nastoupila v září 2019 na střední školu do jiného města. Většina členů bývalé party zůstala v místě bydliště. Parta se tudíž rozdělila a Sára si hledá kamarády nové. Třídní učitel na střední škole byl seznámen se Sárinou situací a bude zvýšen dohled nad jejím chováním. Sáře bylo také nabídnuto několik zájmových kroužků. Zda si nějaký nakonec vybrala, však nevím.

Případová studie č. 2 (Petr) – Petrovo sprejerství lze považovat za dětskou nerozvážnost. Za terciální prevenci lze považovat to, že rodiče se snaží Petrovi věnovat maximum svého času. V září 2019 nastoupil do 4. třídy. Nový třídní učitel byl seznámen s Petrovou minulostí a byl požádán o to, aby častěji komunikoval s rodiči a konzultoval s nimi veškeré výchovné i učební problémy. Petr začal navštěvovat výtvarný kroužek, který si sám vybral a stal se také členem dobrovolných hasičů v místě bydliště.

Případová studie č. 3 – Terciální prevenci v tomto případě lze vidět v řešení této situace během třídnické hodiny ve škole, kde bylo žákům vysvětleno, jak se chovat v obdobných situacích. Jardovi bylo samozřejmě také vše vysvětleno rodiči.

2.6 Shrnutí

Hlavní část praktické práce tvoří tři případové studie mladistvých delikventů, ve kterých je popsána rodinná situace, chování ve škole, průběh protizákonného jednání, šetření příslušnými orgány a případný trest. V jednotlivých případových studiích byl uveden možný vliv rodinného zázemí, příčiny delikventního chování mladistvých a způsoby následných opatření, které je možné označit za terciální prevenci. Případové studie jsou doplněny o informace, které byly získány z krátkých rozhovorů s třídními učiteli. Ve všech uvedených případech se jedná o prvopachatele s méně závažným porušením zákona. Recidiva v takto mladém věku nebývá běžná.

Z případových studií (Sára, Petr) vyplývá, že rodinné zázemí má velmi výrazný vliv na osobnost dospívajících jedinců a jejich následné jednání. Neúplná rodina či rodina, ve které je dítěti věnováno málo času, jsou možným zdrojem delikventního chování. Rodinné prostředí velmi výrazně ovlivňuje sklon mladistvých k protizákonnému jednání. Toto zjištění koresponduje s informacemi z dostupné odborné literatury, která uvádí rodinu jako primární skupinu, která nejvíce a nejdříve ovlivňuje osobnost dítěte. V práci je však uvedena případová studie (Jarda), ve které i dítě z plně fungující rodiny páchá protiprávní jednání. Je zajímavé, že chování ve škole u všech třech mladistvých delikventů bylo bezproblémové. Studijní povinnosti plnili mladiství pachatelé dobře. Prospěch se lišil, avšak tento jev je nutno připisovat vrozeným dispozicím.

Rodinné zázemí je možnou příčinou delikventního chování. Avšak v uvedených případových studiích nebylo jediným možným důvodem. Mezi další aspekty, které ovlivnily chování jmenovaných delikventů, můžeme jmenovat nevhodné trávení volného času (Sára, Petr), vliv médií (Petr), pocit nudy (Petr), nevhodně zvolení kamarádi (Sára). Tyto aspekty korespondují s odbornou literaturou. Případová studie „Jarda“ se opět typickým případům vymyká. Zde můžeme sledovat jako možnou příčinu snahu o sebeobranu a obranu přítele.

Všechny případy byly prošetřovány Policií České republiky, některé dále školou, odborem sociálních věcí a nakonec také okresním státním zastupitelstvím a okresními soudy. V jednotlivých případech lze sledovat různou závažnost trestných činů, se kterou také

souvisí proces vyšetřování a případný trest. V případové studii (Sára) bylo stanoveno obvinění pro provinění Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy s trestem odnětí svobody na 4 měsíce se zkušební dobou v trvání 10 měsíců. V případové studii (Petr) je uvedena situace, kdy byl případ pro nízký věk pachatele odložen. Okresním státním zastupitelstvím bylo navrženo udělení napomenutí s výstrahou. To však zamítl okresní soud, který za vhodný trest považuje samotné vyšetřování případu. V případové studii (Jarda) se opakuje fakt, že Policie ČR případ pro nízký věk odložila. Okresní státní zastupitelství jako v předchozím případě navrhlo napomenutí s výstrahou, které následně okresní soud zamítl a za dostatečný trest stanovil samotné projednání případu. V tomto případě byla navíc udělena povinnost uhradit léčebné výlohy ve výši 15 000,-Kč

Z výpovědí učitelů je možné tvrdit, že trestná činnost na základní škole není běžnou záležitostí. Učitelé se shodují v tom, že zjištění protizákonného jednání pro ně bylo překvapením. Dále se shodují v následném jednání, kdy proviněným žákům, ale také jejich spolužákům zdůraznili zásady správného chování v konkrétních situacích.

Závěr

Delikventní chování je bohužel nedílnou součástí života moderní společnosti. Kriminalita dospělých jedinců se ve společnosti vyskytuje od dávné historie. Avšak kriminalita dětí a mládeže je ve větší míře problémem doby moderní. Dá se říci, že je jedním z nejvíce diskutovaných, závažných a palčivých problémů současnosti v oblasti lidského chování. Cílem bakalářské práce bylo shrnout základní informace o kriminalitě dětí a mládeže, jejich příčinách a důsledcích, možné prevenci. Tyto teoretické informace byly doplněny v části praktické třemi případovými studii, ve kterých jsou již zmiňované jevy zdůrazňovány.

Nedostatečně fungující rodinné zázemí ve spojitosti s nevhodně zvoleným způsobem trávení volného času může být vhodným místem pro zrod delikventního chování. Avšak zákon porušit lze také téměř neplánovaně a dá se říci téměř nevinně v sebeobraně. Je samozřejmém, že ze tří uvedených případových studií nelze stanovovat obecné závěry, ale je možné v nich hledat alespoň ilustrativní příklady.

I přesto, že se dnešní mládež ne vždy chová správně a adekvátně, tak dotazovaní učitelé se s kriminálním jednáním mládeže často neseškávají a tyto konkrétní situace pro ně byly překvapením. Do budoucna to pro pedagogy znamená uvědomění si výskytu sociálně patologických jevů a s tím spojené možné kriminality. Ve školách je v současné době apelováno na prevenci prostřednictvím různých preventivních programů a doporučení.

Společnost delikventní chování mládeže zkoumá již řadu let, ale doposud se nepodařilo ho vymýtit či alespoň zmírnit. Každý ze zúčastněných rodičů, pedagogů či policistů pouze může se snažit o vytváření podmínek života mladistvých tak, aby v budoucnu nedocházelo ke značnému rozvoji kriminálního chování.

Použité zdroje

Monografie

BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S., KRAUS, B. a kol. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017, s. 120, ISBN: 978-80-271-0599-1

FIRSTOVÁ, J. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 215, ISBN: 978-80-7380-521-0

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2

HENDL, J., REMR, J. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017, s. 376, ISBN: 978-80-262-1192-1

CHMELÍK, J. *Vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži v teorii a praxi*. Praha: MV ČR, 1995, s. 45

CHMELÍK, J. a kol. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 532, ISBN_ 80-86898-36-9

JEDLIČKA, R. *Psychický vývoj dítěte a výchova*. Praha: Grada, 2017, s. 280, ISBN: 978-80-271-0096-5

KAISER, G. *Kriminologie. 1. Vydání*. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 268, ISBN: 80-7179-002-8

LANGMAIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 368, ISBN: 978-80-247-1284-0

MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, s. 336, ISBN: 978-80-7367-825-8

NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014, s. 152, ISBN 978-80-247-4042-3

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 451, ISBN: 80-7357-026-2

ŘÍHÁČEK, T., ČERMÁK, I., HYTYCH, R. a kol. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 190, ISBN: 978-80-210-6382-2

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014, s. 384, ISBN 978-80-262-0644-6

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000, s. 522, ISBN:80-7178-308-0

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 231, ISBN: 80-86473-02-2

Internetové zdroje

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. – *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže* [cit. 1. 10. 2019]. Dostupné na WWW: http://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

Ministerstvo vnitra [online]. *Co je extremismus* [cit. 10. 9. 2019]. Dostupné na WWW: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>

Ministerstvo vnitra [online]. *Systém prevence kriminality v ČR* [cit. 12. 9. 2019]. Dostupné na WWW: <https://www.mvcr.cz/clanek/web-o-nas-prevence-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09Mw%3D%3D>

Probační a mediační služba České republiky [online]. *Probace* [cit. 10. 9. 2019]. Dostupné na WWW: <https://www.pmscr.cz/probace-dohled-nad-podminene-odsouzenymi/>

Právní předpisy

Trestní zákoník 40/2009 Sb.

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) Zákon č. 218/2003 Sb.

Ostatní

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních* Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Přílohy

Přepis rozhovoru s třídní učitelkou – Sára

1) Jak dlouho jste Sárinou učitelkou?

Sáru učím od 8. třídy. Na druhém stupni měla přede mnou jinou třídní učitelku.

2) Jaká Sára byla jako žák?

Sáru znám dva roky. Jaká byla předtím nevím. Je pravda, že se za tu dobu hodně změnila. Byla dřív klidná a teď má problémy. Problémy s učiteli, ostatními z žáků, ale i třeba školníkem. Je zajímavé, že má pořád dobré známky. Často je drzá, vyrušuje, nenosí úkoly. Učebnice nosí. Místo kroužků tráví odpoledne venku s kamarády.

3) Jaká byla vaše reakce při zjištění Sářina delikventního chování?

Byla jsem hodně překvapená. Vím, že děti kouří nebo zkouší alkohol, ale tohle mě vážně překvapilo. Jejího bratra neznám. Nevím, že pěstuje drogy.

4) Jaký důsledek má toto jednání pro Sáru? Jaký důsledek má toto jednání pro vás?

Sářino chování jsem řešila s ředitelem a ten potom s Policií. Sára dostala dvojku z chování. Do prázdnin už byla bez problémů. Ve škole jsme s metodiky uspořádali setkání s lidmi z protidrogového centra Prevent pro Sáru a pak taky pro ostatní žáky jako prevenci. Já budu v budoucnu žáky víc hlídat a takového chování předcházet.

Přepis rozhovoru s třídní učitelkou – Petr

1) Jak dlouho jste Petrovou učitelkou?

Od první třídy. Učím už deset let, dělám kroužky, ale nikdy jsem ještě nemusela řešit takhle malé dítě s policisty. Vždycky jsem problém vyřešila ve škole trestem nebo tím, že jsem dítěti domluvila. Dávala jsem už i špatné známky z chování.

2) Jaký je Petr žák?

Petr je klidný kluk z normální rodiny. Je tichý. Co musí, to udělá. Nesnaží se. Jeho známky nejsou moc dobré. Už jsem to říkala i rodičům, ale nic se nezměnilo.

3) Jaká byla vaše reakce při zjištění Petrova delikventního chování?

No jo, je to klukovina. Film mu v tom pomohl. Ale i tak to musela řešit Policie.

4) Jak důsledek má toto jednání pro Petra? Jaký důsledek má toto jednání pro vás?

Stalo se to mimo školu, takže ve škole nic. Všechno jsme mu vysvětlili. On se omluvil. Slíbil, že už to neudělá. Ví, že to řešila Policie.

Přepis rozhovoru s třídním učitelem – Jarda

1) Jak dlouho jste Jardovým učitelem?

Jaroslava učím od příchodu na 2. stupeň. Jsem jeho třídím. Vedu taky modelářský kroužek, kam Jaroslav chodí.

2) Jaký je Jarda jako žák?

Jaroslav je slušně vychovaný a chytrý kluk z normální rodiny. Je chytrý, snaží se. Patří mezi premianty třídy.

3) Jaká byla vaše reakce při zjištění Jardova delikventního chování?

Nevěřil jsem tomu. Vůbec bych to do Jaroslava neřekl. Překvapilo mě to. Pak se to vysvětlilo, když jsem se dozvěděl, že to byla sebeobrana. Spíš ten napadaný kluk je problémový žák.

4) Jaký důsledek má toto jednání pro Jardu? Jaký důsledek má toto jednání pro vás?

Nevím. Ve třídě jsem žákům vysvětlil, že i sebeobrana musí být v rámci pravidel a zákona. Že násilí je špatné. Jaroslav se už bude určitě podobným situacím vyhýbat.